

Володимир Яцюк

ДИВОСВІТ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ЛИСТІВКИ

Свого часу наш часопис проінформував читачів про появу унікального альбому-каталогу "На спомин рідного краю: Україна у старій листівці" (2001. — №8). Нині київське видавництво "Криниця" підготувало до друку дослідження шевченкознавця й філокартиста, одного з авторів-упорядників згаданого альбому Володимира Яцюка "Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури: 1890–1940 рр.". Редакція звернулася до автора з проханням розповісти про деякі з його ще не оприлюднених знахідок та спостережень, зокрема тих, що стосуються історичного аспекту дослідження.

Українська маніфестація в Шостці.
Вид. І.Карпова. Шостка. 1917–1918.

— всього декілька. Другий фактор унікальності — суспільний: повсюдне нищення тоталітарним режимом усього, що пов'язане з національним рухом часів українських визвольних змагань.

Фотографічна поштова картка "Українська маніфестація в Шостці" (на Чернігівщині. — В.Я.) з'явилась у нашій збірці лише кілька тижнів тому. Жодними достеменними даними про конкретику відзнятої події ще не володіємо. Маємо хоругви і транспаранти, патріотичні написи на них, де домінуючими словами є "Україна", "українці"; три портретні образи Шевченка (два з них — великоформатні літографії Фотія Красицького), зрештою, — єдиний гурт парубоцтва в українських строях і вояків, серед яких і георгіївські кавалери. Усе це дає підстави думати, що зафіксована подія стосується буремних 1917–1918 років.

Якщо сюжет цього історичного документа ще потребує належного вивчення, то про його автора відомо чимало. На звороті картки є круглий штамп із написом: "Фотограф І.А.Карповъ въ Шосткѣ". Іван Афанасійович Карпов (1879–1954) — фотограф-аматор. Працював конторником, а згодом писарем при помічникові Шосткинського порохового заводу. Як фотограф відомий доволі великою серією видів Шостки, її околиць та сусідніх із нею сіл.

У дванадцяти розділах сподіваної на півтисячі сторінок книжки досліджуються, описуються й репродукуються понад тисяча рідкісних шевченківських карток. Оскільки йтиметься про листівки, відомі в одному-двох примірниках, не зайвим буде нагадати причини їхньої унікальності. З великого масиву філокартичної шевченкіани особливо рідкісними є т. зв. фотонатурні поштові картки. Вони виготовлялися самими фотографами на спеціальному фотопапері листівкового формату (9 x 14 см) з фабрично віддрукованою поштовою сіткою на звороті. Зрозуміло, що таких фотографій робилося стільки, скільки їх замовляли: іноді

На Тарасовій горі.
Фот. невідомий. Канів. 1917.

На спомин 45-х роковин.
Вид. Л.Раковського.
Кам'янець-Подільський. 1906.

Обидві представлені нами картки відносимо до розділу "Портрет-символ", де розглядаються зображення Тараса Шевченка, що трактовані не як самоцінні твори портретного жанру, розраховані на окремішне сприймання й осмислення глядачем, а як такі, що діють на його уяву разом із іншими елементами сюжетного поля картки. Фотографічні групові знімки з Кобзаревим портретом посвідчують неминущий культ поета в поколіннях українців.

Нещодавно нами віднайдено ще один несподіваний знімок, що його відносимо до масиву ювілейних поштових карток. У системі нашої класифікації, де використано жанро-тематичний принцип групування матеріалу, під такими розуміємо поштівки, в яких ознаки ювілейності виявлені безпосередньо, через наявні на них написи та дати.

В.Гулак. "Страшно власти у кайдани...". Вид. Гордієнка.
Київ. 1917.

А от про прізвище автора ще однієї унікальної фотолистівки, не так давно придбаної Музеєм "Кобзаря", що у Черкасах, ми можемо тільки здогадуватися. Зате невідомий фотограф на лицьовому боці картки залишив надзвичайно цінну інформацію про відвідувачів Тарасової гори: "Канів. Козаки І Українського гетьмана Б.Хмельницького полку на могилі Тараса Шевченка".

Можливо, зображені на знімку козаки здійснили паломництво на Чернечу гору до могили поета влітку 1917 р. перед відправленням на фронт. Відомо, що вже 8 серпня цього року одне з перших військових формувань Центральної Ради залізницею відправлялося із Києва, але на Пості-Волинському зенацька було обстріляне московськими солдатами. З-поміж українських вояків було близько ста пораних і 16 убитих. Не виключено, що серед них — і ті козаки, котрі пліч-о-пліч з українськими селянами згуртувалися навколо Шевченкового портрета й ніби зумисне замерли перед об'єктивом, аби вціліти в пам'яті нащадків у цьому промовистому національному портреті.

Україна. Вид. Д.Маркова.
Київ. 1911–1913.

Досі було відомо, що цікаву й нині дуже рідкісну серію шевченківських карток, пов'язаних з ювілейним 1911 роком, видано в Кам'янці-Подільському. Вони видані ще загадковим для нас фотографом і митцем-різьбярером Леоном Раковським. Композиційним центром кожної з фотолистівок є світлина Шевченка роботи Миколи Досса та рядки поета з "Єретика": "А я тихо Богу помолюся..." Лише одна з карток — вертикальна. Сфера її змісту від інших відрізняється тим, що вгорі монтажу розміщені два сільські краєвиди, котрих немає на горизонтальних листівках. І от нещодавно до нашої збірки потрапила ще одна майже така сама фотолистівка Л.Раковського. Спочатку ми сприйняли її як дублетний примірник щойно описаної, але

при уважному розгляді і зіставленні виявилось, що ознаки ювілейності на обох листівках різні. Щойно віднайдений примірник фотолистівки виготовлений майстром не 1911-го, а п'ятьма роками раніше. Таким чином маємо назагал першу поштову картку з усіма ознаками ювілейної, виготовлену 1906-го до 45-х роковин смерті поета.

Так само вперше хочу представити ще три унікальні листівки з розділу "Рядки з "Кобзаря". Це листовна картка з портретом поета в обрамленні рушника й словами з його "Послання" та два малювання В.Гулака в стилістиці народної образності, що помережані витинками з тексту поезії "Минають дні, минають ночі". Сподіваємось, що зацікавлений читач уже незабаром зможе докладніше довідатися про них із очікуваного видання.

В.Гулак. "Не дай спати ходячому...". Вид. Гордієнка. Київ. 1917.

Євген Регушевський

КРИМ І ШЕВЧЕНКО

Творчість Тараса Шевченка в Криму була відома ще з часу виходу "Кобзаря". Вже тоді на півострові були великі українські громади в селах, більшість з яких існує і нині¹. Шевченкова поезія звучала в оселях українців Криму, його слово розуміло й багато татар, які традиційно знали українську мову. Тому й не випадково одразу ж після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства в Крим на ім'я губернатора В.І.Пестеля надсилається секретний формуляр № 438 від 19 червня 1847 р. міністра внутрішніх справ Росії Л.О.Петровського, в якому сказано: "Государь император высочайше повелеть изволил: напечатанные сочинения: Шевченки — "Кобзарь", Кулеша — "Повесть об украинском народе", "Украина" и "Мыхайло Чернышенко", Костомарова — "Украинские баллады" и "Ветка" — запретить и изъять из продажи"². Як видно з переліку заборон, найбільше царизм боявся "Кобзаря".

Перекладати Т.Г. Шевченка кримськотатарською почали на початку ХХ ст. Зокрема — його "Заповіт". Але, як відомо, в зв'язку з депортацією кримськотатарського народу втрачено (а то й спеціально знищено) багато архівів та видань, де подавалися відомості про творчість великого поета. Збереглася лише "Читанка" для 3 класу, упорядкована І.Алімгераям³. У ній є спеціальний розділ "Т.Шевченко. Біографія", який закінчується перекладом на кримськотатарську мову "Заповіту".

До 125-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка відомий кримськотатарський поет Шаміль Алядін зробив свій переклад "Заповіту", високо оцінений П.Тичиною. Перекладач, нагороджений ювілейною Шевченківською медаллю, організував у 1940 р. видання в Сімферополі кримськотатарською мовою вибраних творів Т.Г. Шевченка "Т.Г.Шевченко. Сайлама шиирлер"⁴. У книжці вміщено кілька перекладів "Заповіту", а також уривки з "Гайдамаків", "Тополі", "Долі", "Музи" та близько десяти перекладів віршів і уривків із великих творів, здійснених самим Шамілем Алядіном і кримськотатарськими письменниками А.Алімом, Е.Шем'ї-заде, А.Мефасімом, О.Амітом, М.Сулейманом, Ю.Теміркая та ін.

¹ Регушевський Є.С. Українські топоніми в Криму // Культура народів Причорномор'я. — 1997. — № 1. — С. 131—132.

² Див.: Кримська світлиця. — 1995. — 24 черв.

³ Єдиний досі відомий примірник читанки зберігається у власній бібліотеці кримськотатарського поета А.Велієва.

⁴ Єдиний досі відомий примірник книжки зберігається у Кримськотатарській республіканській бібліотеці ім. І.Гаспринського.